

Aniła Brzyszc

ORCID: 0000-0003-2644-8201

Copypasta: internetowa literatura czy przejaw trollingu? Próba zdefiniowania gatunku

Streszczenie

Copypasta jako gatunek tekstów internetowych narodził się w pierwszej dekadzie XXI wieku w środowiskach chanów internetowych, następnie rozszerzając zakres funkcjonowania do portali typu social news i social media. Ze względu na to, że copypasta jest gatunkiem heterogenicznym w zakresie formy i treści, podlega nieustannej ewolucji oraz sytuuje się na pograniczu literatury, form retorycznych i innych form komunikowania, nie doczekała się jeszcze naukowej definicji operacyjnej. Autorka artykułu, za pomocą narzędzi badawczych literaturoznawstwa, retoryki, netnografii i cybermedjoznawstwa, podjęła próbę scharakteryzowania copypasty jako odrębnego gatunku tekstów internetowych, z naciskiem na wyznaczniki jej literackości i retoryczności oraz podporządkowanie funkcjom komunikacyjnym. Definicje użytkowe kładą nacisk na dwa nurty, w które wyewoluowała copypasta, przybierając formę zabawnych historyjek lub symulując prowokującą wypowiedź w internetowej dyskusji, co stanowi element internetowego trollingu. Wyniki analiz tekstów-reprezentantów gatunku wskazują na jej podobieństwo gatunkowe do form literackich, między innymi opowiadania, gawędy, skazu; gatunków mowy potocznej, tj. rozmowa, plotka i inne, a także retorycznych: przemówienia, apelu itp. Nadrzędną cechą spajającą wszystkie teksty należące do tego gatunku jest jednak funkcjonowanie w wirtualnej przestrzeni web 2.0 jako rodzaj memu werbalnego.

Słowa kluczowe: copypasta, mem internetowy, 4chan, trolling internetowy, gatunek internetowy.

Copypasta: internet literature or manifestation of trolling? An attempt to definition of the genre

Abstract

Copypasta as a genre of an internet texts was born in the first decade of the 21st century in the societies of internet imageboards. Then it expanded the scope of its functioning to social news and social media portals. Due to the fact that copypasta is a heterogeneous genre in aspect of form and content, it's still evolving and it's located in the borderland of literature, rhetorical forms and other forms of communication, it hasn't received a scientific operational definition yet. The author of the article, using the research tools of literary studies, rhetoric, netnography and cyber media studies, attempted to characterize copypaste as a separate genre of internet texts, with an emphasis on the determinants of its literariness and rhetoric, and its subordination to communication functions. Usage definitions emphasize two trends which

copypasta has evolved into, taking the form of funny stories or simulating a provocative statement in an online discussion as an internet trolling manifestation. The results of the analyzes of texts representing, that the genre indicate its genre similarity to literary forms, e.g. a story, a tale, a blemish; colloquial speech genres, i.e. conversation, gossip and others, as well as rhetorical ones: speeches, appeals, etc. The overriding feature that binds all texts belonging to this genre is their functioning in the virtual web 2.0 space as a kind of verbal meme.

Keywords: copypasta, internet meme, 4chan, internet trolling, internet genre.

Wprowadzenie

Wywodząca się ze środowisk chanych, niszowa copypasta jako gatunek internetowy pozostawała w cieniu popularności badawczej memów logowizualnych, znacznie bardziej ekspansywnych, egalitarnych i łatwiej przyciągających uwagę odbiorcy¹. W polskojęzycznej literaturze naukowej copypasta doczekała się zaledwie dwóch jednoaspektowych opracowań z perspektywy literaturoznawczej – pisali o niej Michał Kurcwald² oraz Zuzanna Sala³. Nie powstała jednak dotąd żadna definicja operacyjna, która ułatwiłaby wyodrębnienie tego zjawiska w szeregu gatunków internetowych. Trudności w jej sformułowaniu mogą leżeć w wariantywności tej formy oraz jej nieustannej ewolucji; gatunek ten nie mieści się również w wąsko ujmowanych ramach dziedzin, które tradycyjnie zajmują się badaniem tekstów (przede wszystkim literaturoznawstwa i językoznawstwa).

Opracowanie jest próbą skonstruowania takiej definicji, która ułatwiłaby badaczom zajmującym się wytworami cyberkultury identyfikowanie i analizę tekstów należących do omawianego gatunku. W budowaniu definicji copypasty uwzględniono perspektywę użytkowniczą, w ramach której funkcjonują cyberkulturowe definicje zjawiska, identyfikowanego przez internautów głównie ze względu na sposób funkcjonowania w cyberprzestrzeni. Do opisu tego elementu definicyjnego wykorzystano pojęcia i narzędzia badawcze proponowane przez cyberkulturoznawstwo, w szczególności netnografię z teorią netloru. Genologiczna refleksja nad copypastą została oparta o zaczerpnięty z literaturoznawstwa podział na wzorce, odmiany i warianty gatunkowe⁴. Charakterystyka pierwszej z dwóch konstytutywnych definicyjnie odmian – copypasty „literackiej”, sporządzona została na podstawie pojęć i narzędzi poetyki, drugiej zaś,

¹ Z perspektywy odbiorczej mem zdaje się mieć tę przewagę nad pastą, że operuje dodatkowym kodem semiotycznym (obrazem), który przy okazji pełni funkcję *eye catchersu*. Pasta nadal wizualnie pozostaje „ścianą tekstu”, percepcyjnie przegrywająca z tekstami multimedialnymi.

² M. Kurcwald, *Copypasta – na granicach literatury, grup społecznych i dyscyplin badawczych* [w:] *Literatura na granicach*, red. K. Kuchowicz, AT Wydawnictwo, Kraków 2015.

³ Z. Sala, *Copypasta jako współczesna forma literatury ustnej* [w:] *Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Wydawnictwo IBD, Toruń 2018.

⁴ Wzorec obejmuje cechy charakteryzujące wszystkie lub większość reprezentantów gatunku. Odmiana to społecznie utrwalone sposoby organizowania dzieła, które wyewoluowały z wzorca. Wariant gatunkowy to, jak zauważa Michał Głowiński (1963, s. 254), utwór, w którym „ujawniły się nowe zasady konstrukcji, będącej jego indywidualną własnością”.

copypasty „retorycznej”, na podstawie zaczerpniętego z teorii komunikowania badania retorycznej organizacji wypowiedzi, w tym gatunków retorycznych i gatunków mowy naturalnej (potocznej) oraz cybermedioznawczą refleksję nad zjawiskiem trollingu w sieci. Charakter copypasty został również przeanalizowany pod kątem osadzenia w oralnych modelach komunikowania w ramach teorii o pierwotnej i wtórnej oralności Waltera Jacksona Onga.

Geneza copypasty

Nazwa „copypasta” pochodzi z języka angielskiego i nawiązuje do czynności charakterystycznej dla kultury internetowego plagiaryzmu⁵ (ang. *copy* – kopiuj; *paste* – wklej). Modyfikacja członu *paste* → *pasta* przypuszczalnie nawiązuje do długości tekstów – reprezentantów gatunku (wł. *pasta* – makaron)⁶. W polskojęzycznym internecie najpopularniejszym określeniem nazywającym ten gatunek tekstów internetowych jest skrócona wersja oryginału – „pasta”.

Pojęcie *copypasta* powstało w cyberspołeczności użytkowników imageboardu 4chan.org⁷ przypuszczalnie w pierwszej dekadzie XXI wieku i jako termin cyberkulturowy zostało zarejestrowane po raz pierwszy w największym internetowym słowniku slangu Urban Dictionary (dalej: UD)⁸. Trzy lata później zasięg gatunku rozszerzył się poza 4chan, obejmując też Reddit, dużą platformę komunikacyjną o profilu *social news* i ogólnoświatowym zasięgu⁹.

Symultanicznie do terminu „copypasta” funkcjonowało inne określenie tekstów tego gatunku – *greentext stories*. Ze względu na specyfikę przechowywania danych w witrynie 4chan (brak archiwizacji wątków i multimediów¹⁰) trudno sprecyzować

⁵ Znaczenie tego pojęcia w kontekście cyberkulturowym należy rozumieć jako netlorowe praktyki polegające na reprodukowaniu tekstów, których faktyczne autorstwo stanowi rzecz drugorzędna (tekst traktowany jako kulturowe „dobro wspólne”) albo bywa płynne (np. memy internetowe), analogicznie do tekstów tradycyjnego folkloru.

⁶ Ilustracją definicji pojęcia w największej internetowej encyklopedii memów Know Your Meme (dalej: KYM) jest właśnie talerz makaronu spaghetti: <https://knowyourmeme.com/memes/copypasta> (dostęp: 15.09.2022). Nie wszystkie współcześnie funkcjonujące pasty muszą jednak spełniać wymóg obszerności, choć to kryterium znajduje się w pierwszej „uchwyconej” definicji pasty autorstwa użytkownika Elexus w serwisie Urban Dictionary, <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=cypypasta> (dostęp: 8.09.2023). Autor definicji określa pastę przymiotnikiem *lengthy*, co w swobodnym tłumaczeniu z języka angielskiego można wyrazić jako „przydługawy”.

⁷ Witryna 4chan.org, założona w 2003 roku przez Christophera Poole’a na wzór japońskich imageboardów (forów obrazkowych), nazywanych chanami (przede wszystkim w związku z inspiracją chanem *Futaba Channel*) miała początkowo stanowić głównie przestrzeń dyskusji na temat anime i mangi; zob. <https://www.4chan.org/faq> (dostęp: 15.09.2023). Z czasem społeczność 4chanu rozszerzyła zakres tematyczny dyskusji.

⁸ Zob. definicja autorstwa Elexus w UD.

⁹ W 2009 roku użytkownik Null_Slate utworzył tam podstronę (czyli tzw. *subreddit*; www.reddit.com/r/copypasta) przeznaczoną do publikowania podobnych tekstów, zob. <https://knowyourmeme.com/memes/copypasta> (dostęp: 15.09.2023).

¹⁰ Zob. <https://www.4chan.org/faq> (dostęp: 15.09.2023).

początki używania terminu; archiwum 4chan prowadzone od 2010 roku wskazuje na to, że był on już wtedy w użyciu¹¹.

Nazwa gatunku nawiązuje do specyfiki publikowania wypowiedzi (postów) w serwisie 4chan – w funkcji cytowania kolor cytowanego tekstu zostaje automatycznie zmieniany na zielony, a przed każdym wersem pojawia się znak „>”¹².

Rysunek 1. Przykład copypasty pisanej „greentextem” na 4chan.org
<https://www.facebook.com/photo?fbid=852939866404415&set=a.659586759073061> (dostęp: 12.06.2023).

Pierwotnie funkcja ta, oprócz podstawowego przeznaczenia, była używana najprawdopodobniej do ośmieszania konfesyjnych wypowiedzi cytowanego użytkownika¹³. Praktyka ta była dozwolona jako wyraz krytycznego odbioru wypowiedzi i nie łamała

¹¹ Zob. <https://knowyourmeme.com/memes/greentext-stories> (dostęp: 15.09.2022). Największym boardem, na którym funkcjonowały greentexty i na którym najprawdopodobniej się narodziły (zob. A. Morado, *From readerly to writerly (and back again). A rhetorical analysis of greentext stories*, Illinois, Northern Illinois University 2016, s. 3) jest /r/9k/; zob. <https://boards.4chan.org/r/9k/> (dostęp: 15.09.2022). Na *Reddit* termin ten trafił w 2011 roku, popularyzując się w przestrzeni dwóch subredditów – /r/4chan (nawiązujący do sposobu komunikowania i specyfiki cyberkulturowej tego imageboardu) oraz /r/greentext, zob. <https://www.reddit.com/r/4chan/>; <https://www.reddit.com/r/greentext/> (dostęp: 15.09.2022).

¹² Można też dokonywać tego ręcznie, wpisując znak „>” na początku każdego wersu. Do dziś częstym wyznacznikiem tego, że tekst reprezentuje omawiany gatunek, jest „pisanie greentextem” – czyli zaczynanie każdego zdania (wątku) od nowego wersu, często z dopisaniem znaku „>”, tzw. strzałki memicznej.

¹³ Zob. A. Morado, *From readerly to writerly (and back again)...*, s. 3. Funkcja ta została wyszczególniona w definicji greentextu w KYM – zob. <https://knowyourmeme.com/memes/greentext-stories> (dostęp: 15.09.2022).

standardów społeczności 4chan, które zakładały brak klasycznie rozumianej cenzury¹⁴ obecnej na innych portalach¹⁵.

Powielane na 4chanie wypowiedzi zaczęły z czasem funkcjonować podobnie do tekstów folkloru – na przykład plotki, anegdoty, gawędy. Sprzyjała temu anonimowość publikowanych postów (użytkownicy 4chan nie podlegają rejestracji, nie posiadają awatarów ani nazw¹⁶) oraz ich ulotność (ze względu na brak archiwizacji wątków na 4chan przetrwanie tekstu zależało od ciągłego powielania go przez użytkowników).

O statusie ontologicznym powielanej wypowiedzi decydowały możliwości, które daje specyfika funkcjonowania imageboardów. Oryginalna wypowiedź jednego użytkownika mogła: 1) być „używana” przez innego jako oderwany od źródła rodzaj anegdoty¹⁷ w funkcji ludycznej lub 2) zyskiwała fikcjonalność, kiedy była sporządzana z zamysłem twórczym i jedynie stylizowana na autentyczną, bądź też w przypadku, w którym powielając ją, symulowano autentyczny głos w dyskusji (działanie to wpisuje się w niektóre założenia internetowego trollingu¹⁸). Wynikający z tego podział formalno-treściowy na copypasty „literackie” i „retoryczne” (o czym później) uznaje za definicyjny ze względu na jego przejrzystość – podlega mu bowiem zdecydowana większość reprodukowanych tekstów.

Z perspektywy odbiorczej rozpoznanie wypowiedzi zaliczających się do powstającego gatunku było sposobem na weryfikację członków społeczności imageboardów pod kątem ich stażu i zaangażowania w treści, którymi ta społeczność się posługuje. Nowi użytkownicy nie byli w stanie rozpoznać, że mają do czynienia z copypastą i traktowali zwykle wypowiedzi-reprezentantów gatunku jako niefikcyjny komunikat drugiego użytkownika¹⁹. W tym sensie można określić copypastę jako gatunek ekskluzywny,

¹⁴ Zazwyczaj jej elementami jest zakaz używania wulgaryzmów, stosowania hejtu itp.

¹⁵ Obrazliwe, ośmieszające, zawierające wulgaryzmy wypowiedzi są tam dozwolone, o ile mieszczą się w zasadach zapisanych w regulaminie serwisu (*rules*). Zob. <https://www.4chan.org/rules> (dostęp: 6.09.2022).

¹⁶ Jedynym identyfikatorem jest nadawany użytkownikowi *trip code*, czyli unikalny kod złożony z automatycznie generowanego zestawu cyfr.

¹⁷ Aspekt ten uwzględnia definicja z UD autorstwa Xcalibur201 z 27.08.2016; zob. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=greentext> (dostęp: 15.09.2023).

¹⁸ W odniesieniu do całokształtu praktyk komunikacyjnych w internecie, **trolling** jest klasyfikowany jako internetowe zachowanie antyspołeczne (czasem też cyberprzemoc) mające na celu zaburzenie komunikacji, wszczynanie jałowej, emocjonalnej i antagonizującej dyskusji będącej reakcją na prowokację – por. M. Garbowski, *Szkodniki czy „partyżanci” cyberprzestrzeni? Próba typologizacji trolli internetowych* [w:] *Hejterstwo. Nowa praktyka kulturowa?*, red. J. Dynowska, N. Lemann, M. Wróblewski, A. Zatora, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 67–80; D. Kalinowska, „*Mowa nienawiści w sieci*”: *hejting i trolling w internetowej komunikacji społecznej na przykładzie wortalu Styl.pl*, „Rynek, Społeczeństwo, Kultura” 2017, nr 4, s. 125–130; A. Naruszewicz-Duchlińska, *Intencjonalne językowe zakłócenia komunikacji internetowej (trolling, flaming, hejting)*, „Prace Językoznawcze” 2014, nr 14(4), s. 89–97. W przypadku copypasty trolling przybiera formę gry komunikacyjnej, mającej wymiar społeczny i weryfikujący, o czym w dalszej części pracy.

¹⁹ O ile cechuje się ona dużą dozą prawdopodobieństwa, np. nie zawiera fantastycznych elementów świata przedstawionego, o czym później.

silnie związany z zamkniętym środowiskiem, które składa się głównie z przedstawicieli o konkretnym profilu społeczno-kulturowym²⁰, o czym pisze też Augustin Morado²¹.

Zasięg gatunku rozszerzył się jednak na internetowy *mainstream*, przebywając drogę od chanów, poprzez portale *social news* aż do *social media* (głównie portalu Facebook, na którym jednym z głównych mediów komunikowania się jest tekst werbalny, nieobjęty limitem znaków). Druga dekada i początek trzeciej dekady XXI wieku przyniosły wzrost świadomości użytkowniczej gatunku – jego miłośnicy zaczęli archiwizować cypypasty w specjalnie do tego utworzonych grupach facebookowych²² i portalach internetowych²³. W polskojęzycznej przestrzeni kulturowej pojawiły też wzorujące się formalnie i stylistycznie na cypypaście, autorskie utwory (np. twórczość Malcolma XD²⁴), a także podjęto próby przekładu pojedynczych tekstów-reprezentantów gatunku na język innego medium, na przykład filmu czy reklamy²⁵. Procesy te, według Morado, czynią gatunek mniej podatnym na twórcze przetworzenia, przeznaczonym do „konsumpcjonistycznego” obcowania z nim użytkownika w roli obserwatora i oceniającego²⁶. Wciąż jednak konwencja gatunkowa cypypasty, w przeciwieństwie do nieco bardziej egalitarnych logowizualnych memów internetowych, jest możliwa do rozpoznania przez dość wąskie grono odbiorców.

Definicje użytkowe

Pomimo braku naukowej definicji cypypasty, w przestrzeni internetowej funkcjonują krótkie charakterystyki gatunku sporządzone przez użytkowników. Potoczne definicje cypypasty znajdują się między innymi w słownikach i encyklopediach internetowych (UD²⁷ i jego polski odpowiednik – Miejski Słownik Słangu i Mowy Potocznej [dalej:

²⁰ Za sprawą specyfiki funkcjonowania 4chanu sprofilował się charakterystyczny typ użytkownika, nazywanego Anonymous (zaczepnięte z terminu określającego użytkownika na 4chan). Typowy Anonymous jest młodym mężczyzną zainteresowanym nowoczesnymi technologiami, który ze względu na wykluczenie społeczne, wynikające z nieśmiałości, kompleksów i nieufności wobec świata zewnętrznego ma problem z nawiązywaniem kontaktów, szczególnie z kobietami, w wyniku czego przenosi swoje życie społeczne w przestrzeń internetową i nabiera wrogości do przedstawicieli grup, które w jego mniemaniu są winne społecznego odrzucenia; por. A. Morado, *From readerly to writerly (and back again)...*; *Miejski Słownik Słangu i Mowy Potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Anon>; <https://www.miejski.pl/slowo-Piwnicznik> (dostęp: 6.04.2023).

²¹ A. Morado, *From readerly to writerly (and back again)...*, s. 1.

²² Zob. np. „Sekcja past”, <https://www.facebook.com/groups/1607563912830342> (dostęp: 10.06.2023).

²³ Zob. np. <https://cypypasta.pl/> (dostęp: 10.06.2023).

²⁴ Zob. <https://malcolmxd.pl/> (dostęp: 10.06.2023).

²⁵ Stało się tak z cypypastą „Mój stary to fanatyk wędkarstwa [...]”, na podstawie której powstał film krótkometrażowy „Fanatyk” (2017) w reż. Michała Tylki, z Piotrem Cyrwusem w tytułowej roli. Uniwersum „fanatyka” jako motywu kulturowego rozszerzyło się też o kampanię reklamową serwisu olx.pl, której twarzy użyli Piotr Cyrwus i Dariusz Kowalski.

²⁶ A. Morado, *From readerly to writerly (and back again)...*, s. 2.

²⁷ *Copypasta* [w:] *Urban Dictionary*, <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=cypypasta> (dostęp: 20.11.2023).

MSSiMP]²⁸); polsko- [dalej: Wikipedia PL²⁹] i anglojęzyczna [dalej: Wikipedia ENG³⁰] Wikipedia) oraz w serwisach poświęconych zjawiskom cyberkultury (np. KYM³¹), a także w monitorujących nowe terminy i konteksty ich użycia, między innymi na portalu Najnowsze Słownictwo Polskie, redagowanym przez Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: NSP³²). Funkcjonujące tam definicje copypasty z reguły są niepełne, gdyż omawiają dość selektywnie zestaw cech charakteryzujących gatunek.

Pasta jest najczęściej charakteryzowana w odniesieniu do:

- a) **środowiska funkcjonowania**, którym są między innymi fora internetowe, imageboardy, portale *social media* (Facebook itp.), rzadziej *social news* (np. Wykop.pl), czyli artefakty kultury web 2.0 (Wikipedia PL³³ i ENG³⁴, MSSiMP³⁵, dictionary.com³⁶, KYM³⁷);
- b) **sposobu powielania**, który jest podobny do spamu lub łańcuszka internetowego³⁸;
- c) **roli**, jaką pełni w **interakcjach użytkowników** cyberspołeczności – najczęściej jest to **trollowanie** (w tym identyfikowanie użytkowników nieznających konwencji)

²⁸ *Copypasta* [w:] *Miejski Słownik Słangu i Mowy Potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Copypasta> (dostęp: 22.11.2023).

²⁹ *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Copypasta> (dostęp: 22.11.2023).

³⁰ *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Copypasta> (dostęp: 22.11.2023).

³¹ *Copypasta* [w:] *Know Your Meme*, <https://knowyourmeme.com/memes/copypasta> (dostęp: 22.11.2023).

³² *Copypasta* [w:] *Najnowsze Słownictwo Polskie*, <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/copypasta.html> (dostęp: 22.11.2023).

³³ *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Copypasta...>

³⁴ *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Copypasta...>

³⁵ *Copypasta* [w:] *Miejski Słownik Słangu...*

³⁶ *Copypasta* [w:] *Dictionary.com*, <https://www.dictionary.com/e/slang/copypasta/> (dostęp: 22.11.2023).

³⁷ *Copypasta* [w:] *Know Your Meme...*

³⁸ Podobieństwo do SPAMU polega na efekcie końcowym, który wywołują treści SPAM i niektóre copypasty – „striggerowanie” użytkownika, zakłócanie porządku dyskusji; zob. *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Copypasta> (dostęp: 20.11.2023); *Copypasta* [w:] *Know Your Meme...* Definicje uwzględniają też różnice między wspomnianymi zjawiskami a copypastą w zakresie celu nadawczego czy sposobu powielania. Różnicą jest w tym przypadku fakt, że SPAM jest wysyłany głównie automatycznie; zob. *Copypasta* [w:] *Know Your Meme...*, choć potoczna definicja tego zjawiska rozszerza się na wszystkie treści, które dany użytkownik w danym kontekście odbiorczym uważa za niepotrzebne. Masowy sposób powielania upodabnia copypastę do łańcuszka internetowego; poza tym obydwie te gatunki dzieli relacja nadawcy z odbiorcą – w przypadku łańcuszka nadawca oferuje nagrodę za powielenie jego treści lub karę za nieprzekazanie go dalej; zob. *Copypasta* [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Copypasta> (dostęp: 22.11.2023); *Copypasta* [w:] *dictionary.com*, <https://www.dictionary.com/e/slang/copypasta/> (dostęp: 22.11.2023).

- (MSSiMP³⁹, UD⁴⁰), ale też memetyczne *share’owanie* (ponowna publikacja, dzielenie się treściami) w celach ludycznych (Wikipedia PL⁴¹, MSSiMP⁴², UD⁴³);
- d) **przynależności gatunkowej** – określana zazwyczaj jako rodzaj memu (MSSiMP⁴⁴, Wikipedia PL⁴⁵, NSP⁴⁶).

Starsze definicje odnoszą się często do okoliczności **narodzin gatunku**, z którymi wiązały się czysto **plagiarystyczne praktyki** udostępniania treści z przypisywaniem sobie ich autorstwa (NSP⁴⁷, KYM⁴⁸, UD⁴⁹).

Jak widać, pasta jest definiowana w źródłach internetowych głównie pod kątem **specyfiki i środowiska funkcjonowania**; znacznie mniejszy nacisk definicyjny kładzie się na treść i formę gatunku. Definiens jest najczęściej określany neutralnie i szeroko jako **blok tekstu** (dictionary.com⁵⁰, Wikipedia ENG⁵¹, KYM⁵², UD⁵³), co pozwala uwzględnić różne formy komunikacyjne, w uproszczeniu – od użytkowych po literackie, ale też, moim zdaniem, zbiór przypadkowych, luźno powiązanych ze sobą treści, nawet tych generowanych bez udziału człowieka. Kolejny zbiór definiensów odnosi się do narracyjności i literackości cypypasty; znajdują się w nim takie określenia jak **historyjka** (NSP⁵⁴) czy **opowiadanie** (Wikipedia PL⁵⁵). Funkcjonuje on głównie w źródłach polskojęzycznych⁵⁶. Istnieje jeszcze trzecia kategoria określeń, najczęściej obecna w przestrzeni UD⁵⁷ – **posty**. Ich forma i treść mogą mieścić się w zbiorze publikowanych „bloków tekstu”, ale ich potoczna definicja opiera się o skojarzenie z dialogowością – od bloku tekstu post różni się tym, że wzbogacony jest o konkretny potencjał illokucyjny.

Opisany zbiór potocznie ujmowanych wyznaczników gatunku świadczy o rozumieniu jego istoty jako hybrydycznej i płynnej – granice gatunkowe są wyraźnie rozmyte, a akcenty definicyjne rozłożone różnorodnie, w zależności od ujęcia. Pomimo wariantywności,

³⁹ Cypypasta [w:] *Miejski Słownik Słangu...*

⁴⁰ Cypypasta [w:] *Urban Dictionary*, <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=cypypasta> (dostęp: 22.11.2023).

⁴¹ Cypypasta [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Cypypasta...>

⁴² Cypypasta [w:] *Miejski Słownik Słangu...*

⁴³ Cypypasta [w:] *Urban Dictionary...*

⁴⁴ Cypypasta [w:] *Miejski Słownik Słangu...*

⁴⁵ Cypypasta [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Cypypasta>

⁴⁶ Cypypasta [w:] *Najnowsze Słownictwo Polskie...*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ Cypypasta [w:] *Know Your Meme...*

⁴⁹ Cypypasta [w:] *Urban Dictionary...*

⁵⁰ Cypypasta [w:] *dictionary.com...*

⁵¹ Cypypasta [w:] *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Cypypasta> (dostęp: 22.11.2023).

⁵² Cypypasta [w:] *Know Your Meme...*

⁵³ Cypypasta [w:] *Urban Dictionary...*

⁵⁴ Cypypasta [w:] *Najnowsze Słownictwo Polskie...*

⁵⁵ Cypypasta [w:] *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Cypypasta...>

⁵⁶ Może to świadczyć o sprofilowaniu cypypasty w polskojęzycznej kulturze internetu na formę narracyjną. Zarzut „polonocentryzmu” definicji pasty pojawił się też w dyskusji w panelu strony zjawiska na Wikipedii; <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dyskusja:Cypypasta> (dostęp: 31.03.2023).

⁵⁷ Cypypasta [w:] *Urban Dictionary...*

cyberkulturowe definicje copypasty są tworzone przez użytkowników, którzy znają jej konwencję gatunkową. Dlatego oddolne, użytkownicze jej rozumienie należy moim zdaniem szczególnie uwzględnić podczas formułowania naukowej definicji gatunku.

Oralność copypasty

Netlorowy sposób funkcjonowania gatunku skłania do przyjrzenia się bliżej, w kontekście cech definicyjnych, temu, co esencjonalne dla tekstów folkloru – ich osadzeniu w oralności. W tym fragmencie dociekałam więc, czy teksty – typowi reprezentanci gatunku – wykazują cechy komunikowania oralnego, o których w swojej rozprawie pisał Walter Jackson Ong w 1982 roku.

Rozpowszechnienie się mediów umożliwiających elektroniczną komunikację pisemną (SMS-ów, komunikatorów tekstowych, chatów, forów internetowych itp.) spowodowało, że język pisany zaczął realizować się w użyciu oralnym – wymiana wiadomości tekstowych stała się substytutem rozmowy na żywo. Zjawisko to dotknęło nie tylko dynamicznej, codziennej komunikacji za pomocą wspomnianych mediów, lecz także z czasem rozprzestrzeniło się na wszelkie teksty formacji web 2.0, które przejmują cechy języka mówionego i czerpią z narracji potocznej. Moim zdaniem można je przez to potraktować jako artefakty wtórnej oralności, rozumianej jako odtworzenie form i praktyk komunikowania oralnego za pośrednictwem nowych nowych mediów⁵⁸.

Szereg cech gatunkowych copypasty wykazuje jej osadzenie w oralnym modelu komunikowania. Jedną z tych cech jest sposób funkcjonowania w przestrzeni internetowej, przypominający żywotność tekstów folkloru i, ogólniej rzecz biorąc, trwanie treści w kulturze społeczeństw nazwanych przez Onga pierwotnie oralnymi. Według badacza w kulturach tych słowo-komunikat ma charakter dźwiękowy (nie jest utrwalane na żadnych fizycznych nośnikach), a przez to zdarzeniowy – teksty oralne są zatem efemeryczne, a warunkiem przetrwania ich treści jest ich nieustanna **cyrkulacja w przestrzeni społecznej**. Podobnie funkcjonują copypasty w przestrzeni internetowej. Utrwalane w formie pisemnej na forach internetowych, stronach www, czy dyskach twardych komputera nie spełniają co prawda kryterium dźwiękowości, za to, ze względu na specyfikę internetowego komunikowania, w którym internauta jest zalewany masą informacji i prowokowany do dynamicznych reakcji, spełniają kryterium zdarzeniowości – przeciążony komunikacyjnie użytkownik rzadko wraca do raz napotkanych komunikatów⁵⁹. Copypasta ma szansę przetrwać tylko poprzez

⁵⁸ Rozważania Waltera Jacksona Onga, autora koncepcji wtórnej oralności, zostały opublikowane jeszcze przed upowszechnieniem się **nowych nowych mediów**. Istota tych rozważań dotyczyła **nowych mediów** opartych o dźwiękowość (radio, telefon, telewizja). Badanie zjawiska wtórnej oralności w internetowej komunikacji pisanej jest, moim zdaniem, naturalną kontynuacją rozważań Onga, uwzględniającą przełomowe zjawisko adaptacji języka mówionego przez pismo.

⁵⁹ Celowo zrezygnowałam ze słów „przyswoić” czy „zapoznać się” na rzecz sformułowania „napotykać” – hipertekstowy charakter komunikacji internetowej wykształcił u użytkowników model powierzchownego kontaktu internauty z treściami, polegającego np. na czytaniu tylko leadów lub nagłówków.

nieustanne repostowanie (ponownie publikowanie) jej przez kolejnych użytkowników – mechanizm ten był szczególnie uchwytny u źródeł gatunku, czyli w przestrzeni chanów.

Cyrkulacji cypypasty w cyberprzestrzeni sprzyja jej dialogowy, często prowokacyjny, wpisujący się w zjawisko internetowego trollingu, charakter. Ong nazwał to zjawisko **zabarwieniem agonistycznym**. Cechuje je wysokie napięcie nadawczo-odbiorcze. Wypowiedź stanowi demonstrację siły nadawcy i wyzwanie odbiorcy na werbalny pojedynek, wciągnięcie go w rodzaj gry-walki, intelektualnych zapasów⁶⁰. Komunikat taki zwykle operuje agresywnym językiem, ujawnia silnie spolaryzowaną wizję świata i zazwyczaj pełen jest zniewag pod adresem interlokutora. Przypominają one tak zwane wrzuty/pociski – internetowy gatunek wypowiedzi mających na celu obrazić odbiorcę⁶¹, a w kulturach pierwotnie oralnych tak zwany *flyting* – wzajemne przeżywanie się jako rodzaj sztuki i rytuału społecznego⁶². Flagowym przykładem tego typu praktyki jest jedna z najsłynniejszych polskojęzycznych cypypast – „RiGCZ (Rozum i Godność Człowieka)”, przekształcona z autentycznej wypowiedzi w internetowej dyskusji:

The screenshot shows a forum post on Wykop.pl. The post is a reply to a user named 'konto-usuniete' (deleted account) from 06.07.2013, 23:15:34. The text of the post is a satirical and aggressive commentary on religious figures, specifically the Pope, using religious terminology in a mocking way. The post has 17 replies and 170 likes. The interface shows the Wykop.pl logo, navigation tabs (Główna, Wykopaliska, Mikroblog), and a search bar.

Rysunek 2. Przykład repostu cypypasty RiGCZ

Źródło: <https://wykop.pl/wpis/4133273/masz-ty-w-ogole-rozum-i-godnosc-czlowieka-%CA%96-humor> (dostęp: 10.05.2023)⁶³

⁶⁰ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 87.

⁶¹ Zob. <https://www.miejski.pl/slowo-Wrzuta>; <https://www.miejski.pl/slowo-Pocisk>.

⁶² W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*, s. 86.

⁶³ Wszystkie przywołane cypypasty zostały przytoczone z użyciem oryginalnej pisowni.

Jak wspomniano, pasty tego typu jako forma **trollingu** jedynie symulują element rozmowy internetowej. Tym samym Ongowskie intelektualno-werbalne zapasy ostatecznie przegrywa odbiorca, który nie zna konwencji gatunku, a przez to odbiera wypowiedź jako autentyczny, skierowany do niego komunikat i daje się sprowokować do pustej dyskusji podleganej przez repostującego głównie w celach ludyczych.

Wyznaczniki oralności można tropić również w strukturze tekstów. Znakomita większość copypast opiera się na typowej dla ustnych wypowiedzi swobodnej składni, realizując często schemat syntaktyczny, który Ong nazwał **addytywnością zamiast upodrzednienia**⁶⁴. W przytoczonym fragmencie ma on formę parataksy, przejawia się w budowaniu narracji copypasty poprzez treści wprowadzane współrzędnie za pomocą spójnika „i”.

karchenan czy tam karachen to taka strona internetowa gdzie so rużne przerubki najcześnieiej śmieszne i z papieżem i [podkreślenia –AB] można pisać o swoich problemach i nikt nie nie wyśmieje bo wpisujesz tylko swój emil. [...]. użytkownicy karuhena nazywajom sie dymanitradami i czensto som dla siebie niemili i nowych nie za bardzo lubiom ale postujom śmieszne komiksy i przerubki z papieżem wienc so fajni. ich głuwna strona ze śmiesznymi papieżami nazywa sie homokosalne prawiczki i miłośnicy pszczoł **nie wiem co to znaczy prawiczek ale to chyba ktoś kto pisze prawom reńkom bo wiecie można pisać lewom albo prawom, homoksalne też nie wiem co to znaczy ale ten tytuł ucale nie zgadza sie ze stronom i chyba ktoś go tam dał przez przypadek** majom fajne radio chłodna piwnica gdzie w soboty gra didżej gamercajt ktury strasznie sie drze **i mama muwiła żebym sciszył głośniki bo on sie strasznie drze**, a tak w ogule to on jest fajny [...]⁶⁵.

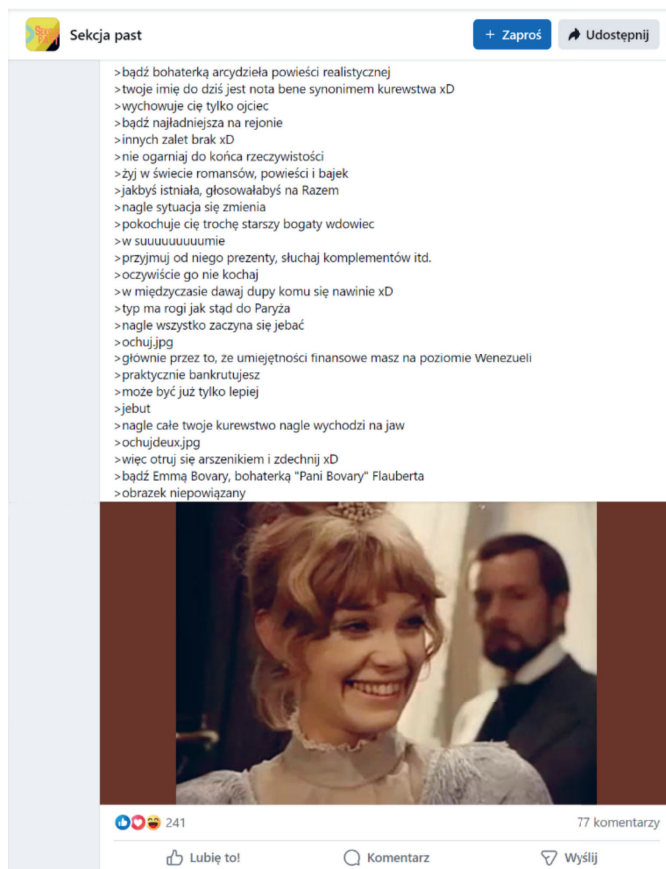
W tym przykładzie występują też fragmenty (zaznaczone przeze mnie pogrubieniem), w których narrator, podobnie jak w potocznej rozmowie, czyni dygresyjne wtręty w narracji, co jest kolejną uchwytną cechą osadzenia tekstu w oralności.

Addytywność często jest zwizualizowana graficznie, a przez to szczególnie czytelna w copypastach pisanych z użyciem „strzałek memicznych” – każda kolejna linijka tekstu to wprowadzana współrzędnie do innych informacja, tak jak w copypaście o Emmie Bovary, zilustrowanej obrazkiem – fotosem z serialu „Lalka” (1977, reż. R. Ber), wprowadzającym początkowo czytelnika w błąd⁶⁶.

⁶⁴ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*, s. 77.

⁶⁵ *Karachen widełorecenzja* [w:] *Wielka Kolekcja Past Polskich Chanów*, red. Anon, 2016, s. 16. <https://pl.vichan.net/cp/res/3818.html> (dostęp: 20.06.2023). Ze względu na to, że większość copypast nie posiada tytułów, oznaczane są one za pomocą incipitu lub kojarzone z motywem głównym.

⁶⁶ Tekst zilustrowany obrazkiem przypomina mem logowizualny, jednak różni się od niego (1) funkcją – w zdecydowanej większości ma za zadanie wprowadzić czytelnika w błąd, by puenta tekstu była bardziej efektowna – w memie logowizualnym obrazek zazwyczaj w pewnym sensie ilustruje tekst lub współgra z nim, w przeciwieństwie do wykluczających się treści obrazka i tekstu w copypaście, (2) formą – teksty werbalne umieszczane w obrębie ramy tekstowej memu logowizualnego są maksymalnie związane.

Rysunek 3. Screen copypasty opublikowanej w grupie „Sekcja past”

Źródło: <https://www.facebook.com/groups/kopypasty/permalink/3322707007982682/> (dostęp: 20.06.2023).

Częstym zjawiskiem obserwowalnym w języku copypast jest wyszczególniona przez Ongę **redundancja**, szczególnie widoczna w formie powtórzeń treści w obrębie wypowiedzi. W komunikowaniu pierwotnie oralnym zapewniała ona skuteczniejsze przekazywanie informacji ze względu na wspomnianą dźwiękowość komunikacji⁶⁷, natomiast w – ze swej natury pisemnych – copypastach zdaje się pełnić funkcję ekspresywną, jak we następującym fragmencie:

Nie będę się zniżać do twojego poziomu i pisać coś **na twoją matkę**, bo nie jestem tak popierdolona. [...] Widać jaki masz szacunek żeby wjeżdzać **na czująs matkę**. Miło by ci było gdyby ktoś napisał coś **na twoją matkę**? [...]⁶⁸.

⁶⁷ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*, s. 80.

⁶⁸ *Ty chuj lub kurwo...* [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 969.

Redundantny styl narracji zdradzają również między innymi uwzględniane w tekstach copypast gesty foniczne i retardacyjne pustosłowia („Nikt z nas not into niemiecki, więc yyy, tego, no...”⁶⁹).

Wypowiedzenia oralne cechuje też **niski poziom abstrakcji** i narracja osadzona w codziennym doświadczeniu odbiorcy. Dlatego na przykład copypasty w formie przypominającej przemówienie bazują na egzemplifikacjach z podstawowego poziomu wiedzy społecznej: operują funkcjonalnymi, prostymi metaforami lub porównaniami zaczerpniętymi z ogólnoludzkich czy ogólnospołecznych doświadczeń, tak jak w podanym dalej przykładzie, w którym nadawca stara się przeanalizować instynktowne, pozbawione refleksji, ale nie intencjonalnie złe zachowanie kobiet, wpisane, według niego, w ich naturę:

20

Ale one mówią prawdę. Pamiętaj tylko, że ich umysły są ograniczone i niezdolne do głębszej myśli. Wyjaśnię ci to na przykładzie:

Pies dostaje od ciebie miskę żarcia. Cieszy się jak pojebany i cię uwielbia. I on rzeczywiście to czuje, bo przecież jest zbyt głupi aby oszukiwać. Cieszy się że dostał od ciebie jedzenie. Ale nagle dostaje przykładowo od roslęgo afroamerykanina dużo większą miskę lepszego żarcia. I co zrobi pies? Oczywiście pobiegnie do nowej miski z żarciem i będzie super szczęśliwy.

Czy to znaczy że oszukuje? Nie - on jest po prostu uzależniony od instynktu i nie pojmie, że czamuch odleci jutro i wcale nie dostanie więcej miski, nie pomyśli że ty chciałeś dać mu miskę i oszukał cię swoim zachowaniem. To jest jebane zwierzę, niezdolne do głębszej refleksji. Nie jest specjalnie fałszywy, nie oszukuje specjalnie, aby ci zrobić na złość. Ma taką swoją kurewską naturę i tyle.

Rysunek 4. Copypasta z przestrzeni polskich chanów⁷⁰

Źródło: *Ale one mówią prawdę...* [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 236.

Tekst ten odzwierciedla jeszcze jedną cechę, o której pisał Ong – **empanie i zaangażowanie zamiast dystansu obiektywizującego**⁷¹. Narrator solidaryzuje się z odbiorcą, jego intencją jest racjonalizowanie i jednocześnie podbudowanie rozmówcy rozgoryczonego naturą kobiet⁷².

W opisie komunikacji oralnej Ong wprowadził też pojęcie **zachowawczości/tradycjonalizmu**⁷³, ujmując je dwuaspektowo. Pierwsze ujęcie precyzuje tradycjonalizm jako „konserwatywne nastawienie umysłowe, które słusznie wzbrania się przed eksperymentem intelektualnym, wiedza jest bowiem trudna do zdobycia i cenna [...]”⁷⁴.

⁶⁹ *Wróciłem parę dni temu z wycieczki z Niemiec...* [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 820.

⁷⁰ *Ale one mówią prawdę...* [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 236.

⁷¹ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*, s. 88.

⁷² Rozmówcę poznajemy pośrednio – tekst jest „reakcją wypowiadającego na niezwerbalizowaną wypowiedź interlokutora” (zob. M. Głowiński, *Narracja jako monolog wypowiedziany* [w:] *Z teorii i historii literatury*, red. K. Budzyk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 237), o czym świadczy fraza wprowadzająca: „ale one mówią prawdę” na, domyślne stwierdzenie „kobiety kłamią”.

⁷³ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*, s. 81.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 81–82.

Trop ten podjęła w krytycznym ujęciu Zuzanna Sala⁷⁵. Badaczka odniosła się do społeczności chanowych i ich ideologii „radykałnie większościowych” i „radykałnie liberalnych”, konstituowanych na bazie szkodliwych ideologii społecznych, tj. mizoginii, rasizmu itp. Nie uwzględniła ona jednak drugiego aspektu podkreślanego przez Ongę. Ma on, w mojej opinii, kluczowe, definicyjne znaczenie, jeśli chodzi o cechy gatunkowe copypasty. W tym kontekście Ongowską „zachowawczość” czy „tradycjonalizm” należy rozumieć jako reprodukcję formuł i tematów, które, zamiast ulegać radykalnym zmianom, są powielane i modyfikowane przez użytkowników w dostosowaniu do kontekstu nadawczo-odbiorczego. „Formuły i tematy raczej się przetasowuje” – pisze Ong – „zamiast rugować je na rzecz nowych materiałów”⁷⁶. Dlatego forma, język i treść copypast są nadal silnie osadzone w dyskursie chanowym, mimo że zasięg ich występowania już od początku drugiej dekady XXI wieku rozszerzył się na witryny *social news* i *social media* (oznacza to, że copypasta zaczęła funkcjonować w cyberspołecznościach określanymi w slangu internetowym jako „normickie”⁷⁷).

Charakterystyczne dla chanspeaku (slangu chanowego) jest między innymi posługiwanie się strzałkami memicznymi i pisanie małą literą, operowanie terminologią slangową („anonki”, „loszki”, „spierdolina”, „lvl” „mamełę/tatełę”⁷⁸ itp.), przesycenie tekstu wulgaryzmami, zapisywanie gestów fonicznych lub stanów emocjonalnych tak jak nazw plików lub programów komputerowych (np. żal.jpg lol.exe itp.), rama tekstowa złożona z szablonowych formuł otwierających i zamykających („anonki, słuchajcie, co mi się ostatnio przydarzyło”, „bądź mną, lvl 16”, „nawet mi was nie żal”, „tyle przegrać” „P.S. To prawda” i in.), a także użycie formuł kliszowanych⁷⁹. W tych ostatnich przejawia się inna ważna cecha reprezentująca formalno-treściową zachowawczość – szablonowość copypast. Przykładem Ongowskiego „przetasowania formuł i tematów” może być słynna pasta o fanatyku wędkarstwa, która stała się szablonem i ulega modyfikacjom w zależności od okoliczności dyskursu. Przywołany przykład przedstawia fragment oryginału oraz przetworzenia, powstałego w czasie trwania w Polsce strajku kobiet w 2020 roku.

Mój stary to fanatyk wędkarstwa. Pół mieszkania zajebane wędkami, najgorzej. Średnio raz w miesiącu ktoś wdepnie w leżący na ziemi haczyk czy kotwicę i trzeba wyciągać w szpitalu, bo mają zadziory na końcu. [...]⁸⁰

⁷⁵ Z. Sala, *Copypasta jako współczesna forma literatury ustnej...*, s. 55

⁷⁶ W.J. Ong, *Oralność i piśmienność...*s. 83

⁷⁷ Według NSP *normicki* oznacza „pot. lub lekcew. «niehermetyczny, nieśrodowiskowy, niewymagający żadnego poziomu wtajemniczenia», zob. <https://nowewyrazy.pl/haslo/normicki.html> (dostęp: 21.06.2023).

⁷⁸ Nazwy członków rodziny często zyskują sufiksy nawiązujące do struktury słowotwórczej charakterystycznej dla języka jidysz.

⁷⁹ Są to niektóre z frekwencyjnie najczęściej występujących cech chanspeaku.

⁸⁰ <https://www.wattpad.com/659643682-pasty-m%C3%B3j-stary-to-fanatyk-w%C4%99dkarstwa/page/2> (dostęp: 14.06.2023).

Moja stara to fanatyczka aborcji. Pół mieszkania zajebane misoprostolem, najlepiej. Średnio raz w miesiącu jakaś typiara zeżre u niej mife zamiast piguły i musi na tekno w majty pchać tiszerta żeby krew po girach nie ciekła. [...] ⁸¹

Retoryczność copypasty

Oprócz tropienia pojedynczych cech komunikowania oralnego w poszczególnych copypastach czy w ich konkretnych odmianach gatunkowych można wyodrębnić ich podobieństwo do konkretnych gatunków mowy naturalnej (potocznej), na przykład rozmowy, kłótni, plotki, dowcipu i innych, ale też gatunków stricte retorycznych, tj. przemówienie, apel, agitacja, oskarżenie, mowa obronna itp. Między tymi skrajnościami, na krańcach których sytuują się należące do kodu ograniczonego (w koncepcji Basila Bernsteina⁸²) tak zwane gatunki pierwotne⁸³, mniej ustrukturyzowane, czysto oralne oraz należące do kodu rozwiniętego, ustrukturyzowane, niekiedy upiśmiennione gatunki mowy starannej, oficjalnej (w tym gatunki retoryczne), istnieje całe spektrum przykładów copypast, które realizują cechy kodów ograniczonego i rozwiniętego w różnym stopniu natężenia. Wszystkie je łączy perswazyjność i sytuacyjność oraz użycie środków retorycznej organizacji tekstów. Można więc, dla większej przejrzystości, nazwać tę odmianę gatunkową copypasty umownie „copypastą retoryczną”, odwołując się do rozumienia retoryki przez Chaima Perelmana, który utożsamia ją z „ogólną teorią komunikacji perswazyjnej”⁸⁴. Według badacza „do retoryki należy każda wypowiedź, która nie rości sobie prawa do odzwierciedlenia prawdy bezosobowej. Z chwilą, gdy dana informacja chce wywrzeć wpływ na jedną lub wiele osób, ukierunkować ich myślenie, rozbudzić lub uspokoić ich emocje, skłonić do pewnego działania, należy ona do dziedziny retoryki”⁸⁵. Należy zauważyć przy tym, że im bardziej copypasta odtwarza wzorce gatunkowe gatunków stricte retorycznych o długiej tradycji (np. przemówienie, apel itp.), tym bardziej przypomina ich parodię, jak w zacytowanym niżej fragmencie copypasty trawestującej przemówienie generała Wojciecha Jaruzelskiego z 1981 roku.

⁸¹ <https://szmer.info/post/13327> (dostęp: 14.06.2023).

⁸² B. Bernstein, *Socjolingwistyka a społeczne problemy kształcenia* [w:] *Język i społeczeństwo*, red. M. Głowiński, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 95–115.

⁸³ A. Wilkoń, *Gatunki mówione* [w:] *Porozmawiajmy o rozmowie: lingwistyczne aspekty dialogu*, red. M. Kita, J. Grzenia, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003, s. 46–58.

⁸⁴ Ch. Perelman, *Imperium retoryki. Retoryka argumentacyjna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002, s. 180.

⁸⁵ *Ibidem*.

Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Piwnicowej!

Zwracam się dziś do Was jako anon i jako szef Rady Anonów. Zwracam się do Was w sprawach wagi najwyższej. Piwnica nasza znalazła się nad przepaścią. Dorobek wielu pokoleń, wzniesiony z popiołów vichanowskiej piwnicy ulega ruinie. Struktury piwnicy przestają działać. Gasnącej piwnicy zadawane są codziennie nowe ciosy. Warunki życia przytłaczają anonów coraz większym ciężarem. Przez każdy zakład pracy, przez wiele anonowych piwnic, przebiegają linie bolesnych podziałów. Atmosfera niekończących się konfliktów, nieporozumień, nienawiści, sieje spustoszenie psychiczne, kaleczy tradycję tolerancji. Strajki, gotowość strajkowa, akcje protestacyjne stały się normą. Wciąga się do nich nawet gimnazjalną młodzież.

Wczoraj wieczorem wiele piwnic publicznych było okupowanych przez wykopków. Padają wezwania do fizycznej rozprawy z „czerwonymi”, z ludźmi o odmiennych poglądach. Mnożą się wypadki terroru, pogroźek i samosądów moralnych, a także bezpośredniej przemocy.

Szeroko rozlewa się po kraju fala zuchwałych przestępstw, napadów i włamań. Rosną milionowe fortuny rekinów podziemia wykopkowego. Chaos i demoralizacja przybrały rozmiary klęski. Vichan osiągnął granice wytrzymałości psychicznej. Wielu anonów ogarnia rozpacz. Już nie dni, lecz godziny przybliżają ogólnopiwnicową katastrofę.

Uczciwość wymaga, aby postawić pytanie: czy musiało do tego dojść? Obejmując urząd prezesa Rady Anonów wierzyłem, że potrafimy się podźwignąć. Czy zrobiliśmy więc wszystko, aby zatrzymać spiralę kryzysu?

Historia oceni nasze działania.

Rysunek 5. Fragment copypasty trawestującej przemówienie generała Wojciecha Jaruzelskiego z 1981 roku⁸⁶

Źródło: *Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Piwnicowej!*... [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 19.

Zwykle nie dzieje się tak w przypadku copypast ciężących w stronę odtwarzania gatunków mowy potocznej (jak chociażby we wspomnianym wcześniej RiGCZ-u). Copypasty reprodukowane jako element internetowego trollingu można określić jako quasi-perswazyjne, intencje bowiem transmitera i autora się różnią (prowokacja – perswazja).

Literackość copypasty

Na gruncie polskiego literaturoznawstwa pojawiła się już refleksja dotycząca literackości copypasty, aczkolwiek temat został ledwie zasygnalizowany w literaturze przedmiotu⁸⁷. Ze względu na uderzające nieraz podobieństwo tekstów copypast do istniejących gatunków i stylów klasyfikowanych jako literackie, warto przyjrzeć się kwestii literackości copypasty nieco głębiej, biorąc przede wszystkim pod uwagę pewien rodzaj konsensusu naukowego – ale też społecznego – co do wyróżników, na podstawie których można zaklasyfikować utwór w poczet literatury. Rodzi się tu pewien problem natury teoretycznej, gdyż **nie istnieje pewien stały zespół wyznaczników literackości** – są one

⁸⁶ *Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Piwnicowej!*... [w:] *Wielka Kolekcja Past...*, s. 19.

⁸⁷ M. Kurcwald, *Copypasta...*

historycznie i społecznie zmienne⁸⁸. Obecnie problem narasta ze względu na, jak zauważył Henryk Markiewicz, „heterogeniczność utworów językowych, które zwykle się dziś uważać za literackie”⁸⁹, w wyniku takich procesów, jak na przykład wchłonięcia do literatury form publicystycznych, tj. reportaży, esej, felieton i inne, czy dokumentów, tj. listy, dzienniki, pamiętniki itp.⁹⁰.

Osobiście skłaniam się ku twierdzeniu zaproponowanemu chociażby przez Jonathan Cullera⁹¹ czy Dorotę Korwin-Piotrowską, którzy twierdzą, że „dzisiaj o literackości przesądza podobieństwo do już istniejących utworów uznawanych za literackie, a przede wszystkim opinia czytelników oraz instytucji, tj. wydawców i krytyków”⁹². Oddolny głos odbiorczy jest moim zdaniem równoważny z ustaleniami naukowców, ponieważ immanentną cechą wszelkiego typu tekstów, także literackich (oraz utworów określanych jako copypasta), jest ich **odbiorcze przeznaczenie**. Warto zaznaczyć, że literaturę pojmuję, biorąc pod uwagę zarówno jej oralną, jak i piśmienną tradycję.

Istnieje jednak w literaturze przedmiotu pewien konsensus co do wyznaczników literackości tekstów. Jest on moim zdaniem operacyjnie przydatny i ukierunkowujący podczas analizy copypast jako tekstów kultury internetu, dlatego postanowiłam posłużyć się nim, by zbadać, na ile „copypasta literacka” spełnia kryteria literackości i czy da się ją w związku z tym usytuować na granicach literatury.

Jednym z najczęściej wyszczególnianych kryteriów literackości jest **fikcyjność** rozumiana jako „wykreowanie przez autora za pomocą słów świata przedstawionego”⁹³. Można stwierdzić, że copypasty fabularne bez większych zastrzeżeń spełniają to kryterium – elementy wspomnianego świata przedstawionego tworzą fikcyjną sytuację fabularną. Dzieje się tak nawet w przypadku, w którym treść copypasty pierwotnie stanowiła po prostu niefikcyjną wypowiedź internauty. „Użycie” takiej wypowiedzi przez transmitera sprawia, że tekst wchodzi w obieg memowy, podobny tekstom folkloru, tj. odrywa się od autora (ustalenie autorstwa copypasty jest często niemożliwe, a przede wszystkim z punktu widzenia tekstów cyberkultury nieistotne) i nabiera różnych kontekstów nadawczo-odbiorczych w trakcie swojej „wędrówki” w przestrzeni internetowej. Każdy kolejny transmitter jako nadawca „posługuje się” tekstem, stwarzając nową sytuację nadawczą, w której treść nadawanego komunikatu ma już, z zewnątrztekstowego punktu widzenia, status fikcji, a sens jest wtórnie tworzony, zarówno przez nadawcę, jak i odbiorcę.

⁸⁸ Zob. B. Balcerzan, „Sprzecznościowa” koncepcja literackości, „Przestrzenie Teorii” 2002, nr 1, s. 21; D. Korwin-Piotrowska, *Poetyka. Przewodnik po świecie tekstów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2022, s. 32; M. Kulawik, *Zarys poetyki*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2013, s. 13; H. Markiewicz, *Główne problemy wiedzy o literaturze*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976, s. 55.

⁸⁹ H. Markiewicz, *Główne problemy wiedzy o literaturze...*, s. 60.

⁹⁰ D. Korwin-Piotrowska, *Poetyka...*, s. 31.

⁹¹ Autor twierdzi, że to od czytelnika zależy to, czym literatura w istocie jest – zob. J. Culler, *Teoria literatury*, przekł. M. Bassaj, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.

⁹² D. Korwin-Piotrowska, *Poetyka...*, s. 31.

⁹³ A. Kulawik, *Zarys poetyki...*, s. 12.

W poszczególnych tekstach można tropić różne rodzaje fikcji w klasycznym rozumieniu poetyki – od realistycznej, zakładającej prawdopodobieństwo przedstawionych wydarzeń i świata przedstawionego (co wynika z genezy copypasty i zakłada wspólność doświadczeń nadawcy i odbiorców⁹⁴) czy nawet fikcji modelowej (często w przypadku, kiedy treść pasty stanowi obraz jakiejś grupy społecznej, narodowej itp.) aż po fikcję fantastyczną (pojawianie się fantastycznych istot, osób już nieżyjących, sławnych ludzi, historycznych postaci itp.) często wspomaganą groteskową konwencją obrazowania (absurdalność, nedorzecznosc wydarzeń).

Kolejnym istotnym kryterium literackości jest posiadanie przez utwór **organizacji „naddanej”**, nazywanej też funkcją poetycką czy autoteliczną, definiowaną jako „nastawienie wypowiedzi na swoją własną organizację, na wewnętrzny układ elementów zarówno w planie wyrażania, jak i w planie treści”⁹⁵. Choć utwory te posiadają zawsze jakiś rodzaj organizacji naddanej, zarówno w płaszczyźnie treści, jak i formy⁹⁶, trudno oszacować, na ile charakterystyczna dla części past organizacja tekstu wpisuje się w definicję sztuki czy artyzmu, już to ze względu na niejednoznaczność tych pojęć, jak i ogólne obiegowe wyobrażenie sztuki jako zespołu dzieł zaliczanych do tak zwanej sztuki wysokiej. Funkcja estetyczna rozumiana jako objawienie kunsztu, talentu twórcy, jest podrzędna względem funkcji komunikacyjnych (np. fatycznej⁹⁷, impresywnej⁹⁸, ekspresywnej⁹⁹) czy funkcji ludycznej tekstów. Z pewnością jednak teksty copypast spełniają kryterium organizacji naddanej, gdyby rozumieć ją tak, jak Markiewicz, czyli jako „wypowiedź [...] dodatkowo uporządkowaną w sposób niedający się uzasadnić zwykłymi potrzebami komunikacji językowej”¹⁰⁰.

Obrazowość, definiowaną jako „zdatność twórców językowych zawartych w dziele do wywoływania u odbiorców częstych, wyrazistych i jakościowo bogatych wyobrażeń wytwórczych”¹⁰¹ jako kryterium literackości zamykające triadę, copypasty „literackie” spełniają w całości, ponieważ albo szczegółowo konstruują elementy świata przedstawionego, albo jest on przynajmniej szeroko ukontekstowany.

⁹⁴ Zazwyczaj są to użytkownicy, których można opatrzyć slangową etykietką anonów.

⁹⁵ *Słownik terminów literackich*, red. M. Głowiński, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1998, s. 155.

⁹⁶ Większość past, szczególnie fabularnych, opiera się na pewnym schemacie organizacji tekstu, związanym z chanową genezą gatunku. Polega on, oprócz cech opisanych w tekście głównym, m.in. na zastosowaniu narracji pierwszo- lub drugosobowej („jestem przegrywem” „>bądź mną/>miej siostrę”), intencjonalnych błędach ortograficznych, puentowaniu i charakterystycznych frazach puentujących (np. „nawet mi was nie żal”, „życie toczy się dalej”), przesyceniu wulgaryzmami, uzupełnieniu o elementy graficzne (oprócz emotikon i wspomnianego „pisanie greentextem” także o obrazki) itp.

⁹⁷ Wyraża się m.in. w formułach otwierających czy zamykających, np. „Słuchajcie anony”, „Trzymajcie się tam w tej Polsce”.

⁹⁸ Szczególnie widoczna w pastach afabularnych, w tekstach przypominających wypowiedzi o charakterze perswazyjnym.

⁹⁹ Fokalizacja na narratorze.

¹⁰⁰ H. Markiewicz, *Główne problemy wiedzy o literaturze...*, s. 58.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 44–45.

Copypasty fabularne wykazują podobieństwo do istniejących gatunków literackich o długiej i hybrydycznej (oralno-piśmiennej) tradycji. Najbardziej intuicyjne, a zarazem najtrafniejsze skojarzenie, jakie przychodzi na myśl podczas lektury copypast opartych na schemacie zdarzeniowym, to skojarzenie z opowiadaniem. Istotnie, copypasta jest często skonstruowana na podstawie takich cech gatunkowych opowiadania, jak: generalna jednowątkowość (oraz idące za tym niewielka objętość), ale i epizodyczność i dygresyjność fabuły, swoboda kompozycyjna, dynamiczny aspekt świata przedstawionego, wyraźnie akcentowane zakończenie oraz eksponowanie pozycji i roli podmiotu opowiadającego. Następujące po sobie wydarzenia są relacjonowane w czasie przeszłym lub, skracającym dystans czasowy, *praesens historicum* (wtedy można nawet mówić o podobieństwie konkretnej pasty do podgatunku opowiadania – opowiadania unaoczniającego).

Można jednak sięgnąć głębiej w teorię oraz historię literatury i wykazać podobieństwo fabularnej copypasty również do innych, bardziej ustrukturyzowanych kompozycyjnie gatunków wywodzących się z tradycji oralnej i potem upiśmiennionych, takich jak między innymi anegdota, gawęda czy skaz.

Ze względu na focalizację na podmiot opowiadający copypasty narracyjne wykazują podobieństwo do dwóch innych gatunków opartych na tym schemacie – typowo polskiej gawędy¹⁰² oraz do skazu¹⁰³. Obydwa gatunki wywodzą się z tradycji oralnej i choć geneza jednego jest głównie kojarzona ze szlachecką skłonnością do wygłaszania przemówień (gawęda¹⁰⁴), drugiego zaś z robotniczo-proletariackim snuciem opowieści o ważnych, często na poły legendarnych wydarzeniach i postaciach¹⁰⁵ z dość niedalekiej przeszłości, należą do typowych gatunków folkloru, które zostały z większym (gawęda) lub mniejszym (skaz) skutkiem upiśmiennione w okolicach połowy XIX wieku¹⁰⁶. Obydwie formy legitymują się w związku z tym cechami języka mówionego, tj. nasyceniem potocznościami, swobodną składnią, licznymi zwrotami do słuchacza, które symulują dialog z odbiorcą (obecność odbiorcy wpływa na strukturę opowiadania)¹⁰⁷, powtórzeniami, obecnością gestów fonicznych czy redundancją związaną z lukami myślowymi. Obydwa gatunki zakładają też wspólnotę wartości i doświadczeń nadawcy i odbiorców¹⁰⁸.

¹⁰² M. Makowski, *Gawęda* [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 254–357.

¹⁰³ E. Małek, *Skaz* [w:] *Słownik rodzajów...*, s. 1028–1030.

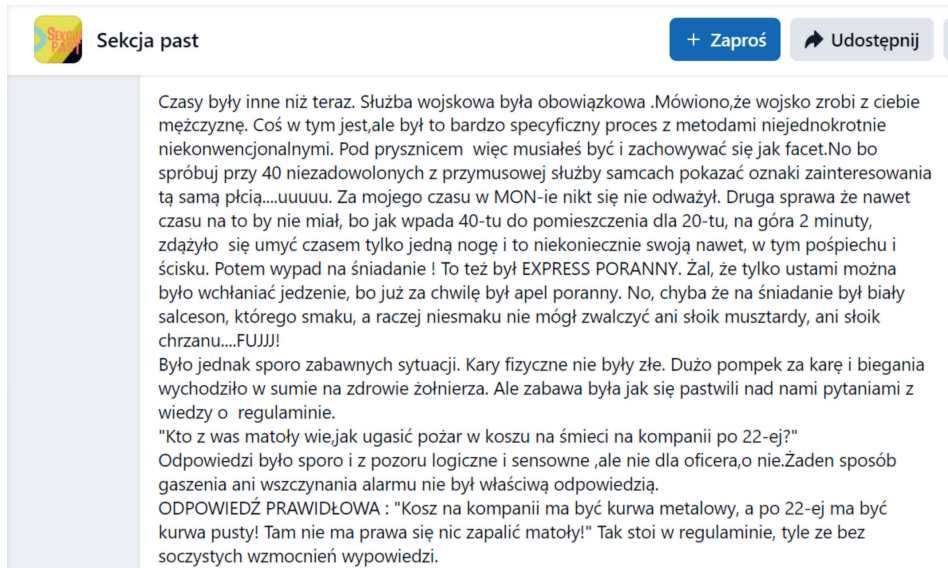
¹⁰⁴ Choć w literaturze przedmiotu zaznaczone jest, że istnieje też jej odmiana pierwotna, ludowa (Makowski, *Gawęda...*).

¹⁰⁵ E. Małek, *Skaz...*, s. 1028.

¹⁰⁶ B. Makowski, *Gawęda...* s. 254; E. Małek, *Skaz...*, s. 1028.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

Rysunek 6. Fragment copypasty opublikowanej na facebookowej grupie „Sekcja past”
 Źródło: <https://www.facebook.com/groups/kopypasty/permalink/2518653941721330/> (dostęp: 20.06.2023).

Związki copypasty z anegdotą są widoczne wówczas, gdy pasta przybiera krótką, zwartą treściowo, operującą komizmem, wyraźnie spuentowaną formę, jak w przykładzie przedstawionym na rysunku 7.

Znakomita większość copypast zdradza podobieństwo do wspomnianych gatunków literackich, ale wśród wariantów gatunkowych można odnaleźć przykłady tekstów nawiązujących również do innych gatunków literackich, niekoniecznie opartych na schemacie zdarzeniowym, a nawet takie utwory, które trawestują kanoniczne teksty literatury, zazwyczaj wprzegając ich język i treść w chanowe uniwersum.

W ramach podsumowania pozwolę sobie nie zgodzić się z dość popularnym i zawartym nawet w naukowych opracowaniach określeniem copypast mianem „internetowej literatury”¹⁰⁹. Nie wszystkie teksty wypełniają bowiem konsensualnie przyjęte kryteria literackości, a także społeczne funkcje literatury, wśród których najistotniejsza wydaje się funkcja artystyczna (estetyczna). Konstitutywne dla gatunku dialogiczność i częsta perswazyjność copypasty również nie należą do stricte literackich cech tekstów kultury, zbliżając ją raczej do naturalnej komunikacji lub gatunków retorycznych (zresztą copypasty nieliterackie pełnią też zgoła inne funkcje – między innymi prowokacyjną (kiedy są postowane z zamiarem trollingu) i weryfikującą znajomość konwencji gatunkowej. Samo archiwizowanie copypast w celach ludycznych nie jest kluczowym, a raczej trzeciorzędowym zjawiskiem towarzyszącym żywotności copypasty. Nie czyni też jej

¹⁰⁹ Z. Sala, *Copypasta jako współczesna forma literatury ustnej...*

internetową wersją literatury, jest ono bowiem pokłosiem procesu, o którym pisał Morado¹¹⁰ – zatracania pierwotnej cechy gatunkowej, jaką jest cyrkulacja przez repostowanie na rzecz konsumpcjonistycznego obcowania z tekstami.

Rysunek 7. Screen copypasty z facebookowej grupy „Seksja past”

Źródło: <https://www.facebook.com/groups/kopypasty/permalink/3385523455034370/> (dostęp: 20.06.2023).

Podsumowanie

Wariantowość copypasty utrudnia sformułowanie syntetycznej definicji zjawiska. Copypastę należy bowiem traktować jako netlorowy gatunek pogranicza literatury, retoryki, mowy potocznej, publicystyki czy internetowych tekstów medialnych. Można jednak odnaleźć wzorzec, który dotyczy wszystkich tekstów gatunku – jest nim powstanie i cyrkulacja tekstu w przestrzeni internetowej. Z uwagi na to można określić copypastę jako jeden z **rodzajów memu internetowego**. Warto zaznaczyć, że jest

¹¹⁰ A. Morado, *From readerly to writerly (and back again)*..., s. 11.

to **mem werbalny** – najistotniejszym i w większości jedynym kodem semiotycznym, którym operuje copypasta jest słowo pisane.

W rozszerzonej definicji zjawiska należy wspomnieć o **narodzinach copypasty w środowiskach chanów internetowych**, określić jego charakter jako **artefakt wtórnej oralności**, a samą definicję oprzeć o funkcjonalny **podział na dwie odmiany gatunkowe**, na które dzieli się zdecydowana większość reprezentantów gatunku. Dla uproszczenia, a zarazem wygody operacyjnej określono je mianem copypasty „**literackiej**”, która przybiera najczęściej formę zbliżoną do fabularnych gatunków literackich wywodzących się z oralnych form komunikowania (tj. opowiadanie, gawęda czy anegdota); oraz copypasty „**retorycznej**”, która jest formą zawierającej opinię wypowiedzi o prostszej (przypominającej gatunki mowy potocznej, tj. rozmowę, plotkę itp.) lub rozbudowanej (przypominającej gatunki retoryczne, tj. przemówienie, apel, agitację itp.) organizacji retorycznej tekstu. Copypasta jest powielana przede wszystkim w celach ludycznych, weryfikujących i integrujących wspólnotę użytkowników zaznajomionych z konwencją gatunku oraz jako element **trollingu internetowego**.

Norma gatunkowa copypasty jest dynamiczna. Pojawiają się w jej ramach takie warianty gatunkowe jak na przykład trawestacje uwikłanych w piśmienność utworów/gatunków stricte literackich, czy nawet parodie internetowych, clickbaitowych tekstów dziennikarskich lub hipertekstów. Jak z samej definicji wariantu gatunkowego wynika, są one przemijalne i incydentalne. Warto natomiast śledzić, czy nie wyrastają z nich nowe odmiany gatunkowe copypasty, o które warto będzie w przyszłości wzbogacić zaproponowaną przeze mnie definicję operacyjną gatunku.

Bibliografia

- Balcerzan E., „Sprzecznościowa” koncepcja literackości, „Przestrzenie Teorii” 2002, nr 1, s. 11–24.
- Culler J., *Teoria literatury*, przekł. M. Bassaj, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.
- Hejterstwo. Nowa praktyka kulturowa? Geneza, przypadki, diagnozy*, red. J. Dynkowska, N. Lemann, M. Wróblewski, A. Zatora, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Język i społeczeństwo*, red. M. Głowiński, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1980.
- Kalinowska D., „Mowa nienawiści w sieci”: *hejting i trolling w internetowej komunikacji społecznej na przykładzie wortalu Styl.pl*, „Rynek, Społeczeństwo, Kultura” 2017, nr 4, s. 125–130.
- Korwin-Piotrowska D., *POETYKA. Przewodnik po świecie tekstów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2022.
- Kulawik A., *Zarys poetyki*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2013.
- Literatura na granicach*, red. K. Kuchowicz, AT Wydawnictwo, Kraków 2015.
- Markiewicz H., *Główne problemy wiedzy o literaturze*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976.
- Morado A., *From readerly to writerly (and back again). A rhetorical analysis of greentext stories*, Northern Illinois University 2016. (praca magisterska)
- Naruszewicz-Duchlińska, A., *Intencjonalne językowe zakłócenia komunikacji internetowej (trolling, flaming, hejting)*, „Prace Językoznawcze” 2014, nr XVI(4), s. 89–97.

- Ong W.J., *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, przeł. J. Japola, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Perelman Ch., *Imperium retoryki. Retoryka argumentacyjna*, przeł. M. Chomicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Porozmawiajmy o rozmowie: lingwistyczne aspekty dialogu*, red. M. Kita, J. Grzenia, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.
- Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Słownik terminów literackich*, red. M. Głowiński, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1998.
- Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Wydawnictwo IBD, Toruń 2018.
- Z teorii i historii literatury*, red. K. Budzyk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.

Źródła internetowe

- Dictionary.com*, <https://www.dictionary.com/> (dostęp: 22.11.2023).
- Know Your Meme*, <https://knowyourmeme.com/> (dostęp: 22.11.2023).
- Miejski Słownik Słangu i Mowy Potocznej*, <https://www.miejski.pl/> (dostęp: 22.11.2023).
- Nowe Słownictwo Polskie*, <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/> (dostęp: 22.11.2023).
- Urban Dictionary*, <https://www.urbandictionary.com/> (dostęp: 22.11.2023).
- Wielka Kolekcja Past Polskich Chanów*, red. Anon, 2016, <https://pl.vichan.net/cp/res/3818.html> (dostęp: 22.11.2023).
- Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Copy-pasta> (dostęp: 22.11.2023).
- Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Copy-pasta> (dostęp: 22.11.2023).